

PHEGEA

driemaandelijks tijdschrift van de
VERENIGING VOOR ENTOMOLOGIE
van de
Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen

Redaktieadres : W. De Prins, Diksmuidelaan 176, 2600 Berchem. Tel. : 031 - 22.02.35

Jaargang 8

juli 1980

Nummer 3

TENERIFFE, LANDSCHAPPEN, FLORA, VLINDERFAUNA

(samenvatting van een voordracht met diapositieven gegeven in de zaal E. Keurvels van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen op 14 december 1979)

(Ronny LEESTMANS)

Teneriffe is het grootste eiland van de archipel der Kanarische eilanden, die uit een dertiental eilandjes bestaat en zowat ter hoogte van het zuiden van Marokko ligt. Teneriffe bevindt zich op ongeveer 270 km van het Afrikaanse vasteland. Over het ontstaan van de Kanarische eilanden bestaan heel wat theorieën. De meest aanvaardbare is deze van de kontinentendrift van Alfred WEGENER. Volgens deze theorie zou, mede onder invloed van een intensieve vulkanische activiteit, een stuk van het Afrikaanse kontinent losgeraakt zijn en langzaam in westelijke richting weggedreven. Men vermoedt dat deze afsplitsing op het einde van het Oligoceen of bij het begin van het Mioceen - een slordige 6 miljoen jaar geleden - plaats gehad heeft. Voortdurende vulkaanuitbarstingen van ongekende hevigheid, zowel op het losgeraakte stuk van Afrika als in de oceaan zouden dan geleid hebben tot de versnippering en tot de huidige vorm van de archipel. De recentste splitsing zou gebeurd zijn tussen Teneriffe en Gomera.

Teneriffe ligt in de passaatzone en de passaatwinden die uit het noordwesten komen drijven geregeld wolken tegen het centrale gebergtemassief van Teneriffe, zodat het op het noorden van het eiland dikwijls bewolkt is, vooral 's namiddags. Dit is dan ook de reden voor de vruchtbaarheid en de overvloed aan planten die hier gevonden worden. De gemiddelde jaartemperatuur schommelt tussen 19 en 24 °C. In het zuiden van het eiland is het daarentegen veel dorrer.

Wat de vegetatie van Teneriffe betreft onderscheiden we grosso modo vier zones :

1. De xerofytische kustzone met zijn merkwaardige Euphorbia-, Aeonium- en Compositae-soorten. Hier vinden we wat hoger gelegen ook de

struikgebieden met vooral Erica arborea en Junipera phoenicea.

2. Het reliktaire laurierwoud, Laurisilva genaamd, dat op Teneriffe nog maar zeer fragmentair te vinden is. De vier dominerende soorten zijn hier : Laurus azorica, Apollonias barbusana, Ocotea foetens en Persea indica. Het gaat hier om plantensoorten welke op verschillende plaatsen in het Middellandse-Zeegebied als fossielen uit het Tertiair, zowat 15 à 40 miljoen jaar oud, werden teruggevonden.
3. Het naaldwoud met de endemische Kanarische pijnboom Pinus canariensis, dat tussen 1200 en 2000 m te vinden is en dat op Teneriffe nogal goed gevrijwaard is gebleven van ontbossing. Enkele typische soorten zijn : Adenocarpus foliolosus, Cistus symphytifolius, Daphne gnidium, Asphodelis microcarpus, Micromeria- en Lotus-soorten.
4. De montane zone boven 1900 m hoogte waar meestal enkel endemische soorten voorkomen zoals de grote Echium-soorten, Pterocephalus lasiospermus, Spartocytisus supranubius, Plantago webbii, Silene nocteolens, Viola cheiranthifolia en vele andere.

Op het eiland wordt men aanstonds getroffen door het alomtegenwoordige vulkanische aspekt. Buiten enkele kleinere erupties in het zuiden bij het begin van deze eeuw, kende Teneriffe enkele belangrijke uitbarstingen in de 18de eeuw : in 1704 te Guimar, in 1706 te Garachico en in 1798 de eruptie van de Teide.

In de omgeving van Bajamar, in het noorden van het eiland, trekken we het gebergte in langs een barranco; dit is een soms steil uitgegraven, droge rivierbedding. Hogerop wordt de flora en fauna interessant en we bereiken het typische biotoop van het endemisch koolwitje Pieris cheiranthi. De vlinder vliegt daar meestal op de rand van zon en schaduw, langsheen de steile wanden van de barranco. De rups vonden we op Tropaeolum majus. In dit biotoop groeien naast palmbomen ook de Kanarische lavendel en liguster soorten. We treffen er ook de zeldzame Vieraea laevigata aan. Bijzonder talrijk was Galactites tomentosa, die hier werkelijk in terrassen voorkwam. In de buurt vloog ook de endemische Pararge xiphioides. In dit heuvelland bij Bajamar ontdekten we eveneens een natuurlijke vijver, waar een klein wereldje van waterjuffers, amfibieën en hagedissen hun jachtterrein hebben. We hadden er het geluk de boomkikker Hyla meridionalis te ontdekken en ook de zowat 200 jaar geleden ingevoerde bruine kikker, Rana perezi. Vlak bij de vijver huizen talrijke hagedissen, van de soort Lacerta galoti, die afmetingen tot 25 cm bereiken. In de buurt troffen we de endemische Thymelicus christi aan, die volgens sommige auteurs slechts een ondersoort van T. acteon zou zijn.

We verlaten het noorden van Teneriffe, rijden de centrale bergketen over en bereiken na een paar uur rijden de zeer zonnige maar droge Costa del Silencio, waar Belgisch kapitaal een enige vakantienerdrijving heeft gerealiseerd. In deze kunstmatige oase is men er tijdens een kleine 20 jaar in geslaagd heel wat subtropische planten te laten gedijen, en dit ondanks het gebrek aan neerslag. Het zijn vooral de tuintjes in de omgeving van Bella Vista, die de rijkste vegetatie vertonen en waar de vlinderwereld dan ook het meest gevarieerd blijkt te zijn. Men treft er een bonte mengeling van allerhande palmbomen, Mi-

mosa-, Begonia- en Ricinussoorten en hier en daar de inheemse Senecio kleinia. De oleander en de zeer mooie stekelige Mimosa-soorten wedijveren er met de prachtige Pyrostegia ignea. Plaatselijk treffen we ook Asclepias curassavica aan, de voedselplant van Danaus plexippus. De rups van Danaus chrysippus, een veel zeldzamere soort op Teneriffe, komt eveneens op deze plant voor. Daar waar D. plexippus een trekvlinder is, afkomstig uit Noord-Amerika, is D. chrysippus een subtropische trekvlinder die zowel in subtropisch Afrika, als in zuidelijk Azië te vinden is.

Zowat overal in de kustzone en vooral in de tuinen en in de parken vinden we de uit subtropisch Afrika afkomstige Cassia didymobotrya. Op deze struik leeft de rups van Catopsilia florella, een trekvlinder die voor het eerst op de Kanarische eilanden werd waargenomen voor een twintigtal jaren.

Het oorspronkelijk landschap van Zuid-Teneriffe is veel droger dan in de kunstmatige oase en sporen van vulkanische activiteit zijn overal aanwezig. De overheersende plantensoorten zijn hier wel de toortsvormige Euphorbia canariensis en Senecio kleinia. Dicht bij de zee vindt men een reeks eigenaardige plantenassociaties met Mesembryanthemum crystallinum. Door zijn hoog sodagehalte betekende deze plant vroeger een aanzienlijke bron van inkomsten voor de plaatselijke bevolking. In dit gebied groeien verder de endemische Schizogone sericea en Euphorbia balsaminifera. De meest originele plant is ontegensprekelijk de endemische Ceropegia fusca, die enkel op zeer droge terreinen voorkomt tot op een hoogte van 1000 m. In maart-april verschijnen aan de stokachtige uiteinden roodbruine bloemknoppen met 5 zijwaartse ingangen voor insecten. De wanden van deze bloemen zijn binnenin zo glad dat de insecten er meestal in afglijden en door grote haren gevangen gehouden worden tot de bestuiving heeft plaatsgehad. Steeds in dezelfde kustzone van Zuid-Teneriffe vinden we hier en daar Zollikoferia spinosa die eveneens in Noord-Afrika te vinden is. Deze bolvormige struiken worden in verdroogde toestand geregeld door de wind in alle richtingen gedreven.

We verlaten nu dit gebied om naar de tweede vegetatiezone van Teneriffe te gaan kijken. We bevinden ons hier in het zuiden op een hoogte van 1000 m in de omgeving van Erjos, waar men van het dorre zuiden naar het groene noorden van Teneriffe overstapt via een lager deel van het centrale gebergte. Ten westen van dit gebied ligt het Teno-massief. Op de hoogste toppen van deze bergen, die een hoogte van 1200 à 1300 m bereiken, zien we de resten van het oorspronkelijk Kanarisch laurierwoud. In het noordoosten van het eiland vinden we een uitgebreidere Laurisilva. De Monte de las Mercedes (600 à 1100 m) vertegenwoordigen op Teneriffe wat er zowat 500 jaar geleden op het grootste deel van het noorden van dit eiland aan laurierwoud-associatie kon aangetroffen worden. In dit immergroene Laurisilva kan men hoofdzakelijk volgende planten aantreffen : Laurus azorica, Persea indica, Apollonias barbusana, Ocotea foetens, Arbutus canariensis, Pleiomiris canariensis, Hederemia bahamensis, Prunus lusitanica, Ilex platyphyl-la, Visnea mocanera, Salix canariensis, Rhamnus glandulosa en nog vele andere struiken en grassen. Het landschap is soms zeer wild en op de open plekken groeien tal van bloemen. Dit is dan ook het ideale bio-

toop voor de endemische citroenvlinder Gonepteryx cleobule, waarvan de rups op Rhamnus glandulosa leeft.

Het woud van La Esperanza dat zich ten noordwesten van La Laguna uitstrekt tussen 1100 en 2000 m hoogte, vertegenwoordigt de derde zone, het Kanarische pijnbomenwoud, waar de endemische Pinus canariensis veruit de dominerende plantensoort is. In de omgeving van Vilaflores treffen we rond 1300 m hoogte eveneens dit Kanarisch pijnbomenwoud aan. Langs sommige wegen en op open plaatsen vinden we er tamelijk grote associaties van Escholzia californica. Wat hoger vindt men er ook vrij talrijk Argyranthemum teneriffae en de zeer typische Sideritis candidans die zeer ijverig door insecten wordt bezocht. We vonden er de endemische admiraal Vanessa vulcania. Rond 1900 m wordt het Pinus canariensis-woud erg dun. Hier en daar vinden we grote exemplaren van de endemische Cytisus proliferus. In het nabije woud van El Retamar ontdekten we een enig mooi zijdal waarin een nooit geziene associatie van meer dan 2 m hoge endemische Echium bourgaea voorkwam.

Bijna bij het uitgestrekte Las Cañadas-plateau aangekomen genieten we van de pas in bloei staande Kanarische bromssoort Spartocytisus supranubius, die meestal voorkomt tussen 1800 en 2500 m. In dezelfde plantenassociatie komen ook endemische Sonchus-soorten voor, alsook Pterocephalus lasiospermus, waarop we een wijfje van het blauwtje Cycliurus webbianus ontdekten. Wat verder vinden we er ook de endemische Nepeta teydea.

Rond een hoogte van 2000 m bereiken we de vierde vegetatiezone van het eiland: de montane zone. Eind april is een aanzienlijk deel van de noordoostflank van de Teide, die een hoogte van 3717 m bereikt, nog met sneeuw bedekt. Aan de zuidelijke voet van de Teide strekt zich een kleine woestijn uit: de Llano de Ucanco. Op het plateau van Las Cañadas vindt men de eigenaardige, aan edelweiss herinnerende, Sideritis candidans. Op 2300 m hoogte vindt men begin juni enkele Sisymbrium bourgaea in bloei. Er groeit ook Lotus en hier komt dan ook de onlangs ontdekte Dipsosiphia vulcanica voor, een wespvlinder waarvan de rups op de wortels van een Lotus-soort leeft. Hier vonden we begin juni 1970 eveneens de zeldzame Pseudoterqumia (Hipparchia) wyssii. Op het Las Cañadas-plateau komt Euchloe belemia eversi plaatselijk talrijk voor in mei-juni. Ook op de open plekken in het Kanarische pijnbomenwoud vanaf 1700 m komt deze vlinder voor, maar daar is hij niet zo talrijk.

Op 2800 m hoogte bereiken we de puimsteenbergrand Montaña Blanca en hier vinden we het prachtige endemische viooltje Viola cheiranthifolia, dat enkel hier en wat hoger op de Teide zelf voorkomt. In juni 1970 ontdekten we op zowat 3500 m hoogte langs de noordoostflank van de Teide, een Chrysanthemum-soort welke zelfs door de specialisten nog niet op naam kon gebracht worden. Helemaal op de top, 3717 m hoog, bereiken we de kleine krater van de Teide-vulkaan. Men ziet duidelijk de zwavel dampen en de gele plekken, veroorzaakt door zwavelkristallen. Bij helder weer kan men van hieruit de gehele archipel zien liggen.

Een bijna volledige bibliografie over de Lepidoptera van de Kanarische eilanden met een selectie van botanische, toeristische en faunistische werken over andere onderwerpen (entomologie, geologie, ornithologie enz.) tot ongeveer 1973 vindt men bij : LEESTMANS R., 1975 : Etude biogéographique et écologique des Lépidoptères des îles Canaries (Insecta Lepidoptera), in Vieraea 4 (1-2) : 9-116, (Santa-Cruz de Tenerife, Abril 1975).

Onderstaande lijst is een weergave van enkele oudere bibliografische werken die werden overgeslagen in de hierboven vermelde publikatie en vooral van de nieuwere publikaties welke nadien het licht zagen. Ze werden louter chronologisch opgesomd.

BOURGOGNE, J., 1949, Communications : Remarques sur le genre Amicta (sensu lato) et détermination de la position systématique d'Amicta ecksteini Led. (Lep. Psychidae), in Bull.Soc.ent.France, 54 : 98-103.

BOURGOGNE, J., 1959, La femelle d'Amicta cabrerai, espèce endémique des îles Canaries (Lep. Psychidae), in Bull.Soc.ent.France, 64 : 119-120.

KLIMESCH, J., 1968, Bedellia silvicolella spec. nov. (Lep. Lyonetiidae), in Z.wien.ent.Ges., 53 : 9-15.

POTONIE, O. & R., 1969, Über die Tagfalter von Teneriffa (Lep.), in Ent.Z.,Frankf.a.M., 79 : 179-182.

KASY, F., 1970, Eine neue Stagmatophora s.l. den Kanarischen Inseln (Lep. Cosmopterigidae), in Annl'n naturh.Mus.Wien 74 : 195-200.

KLIMESCH, J., 1970, Caloptilia schinella Wlsglm. (1907) (= C. terebinthiella Chrét., 1970) (Lep. Lithocolletidae), in NachrBl.bayer.Ent. 19 : 84-89.

KLIMESCH, J., 1970, Zur Kenntnis der Lebensweise und systematische Stellung einiger kanarischer Coleophora-Arten (Lep. Coleophoridae), in NachrBl.bayer.Ent., 19 : 104-113.

SCHMIDT-KOEHL, W., 1971, Zur Rhopalocerenfauna der Kanareninsel Teneriffa, in Mitt.ent.Ges.Basel, 21 (2-3) : 29-91.

KLIMESCH, J., 1972, Eine neue Megalocypha-Art (Lep. Gelechiidae) von den Kanarischen Inseln, in Acta ent.bohemoslovaca, 69 (1) : 54-59.

KLIMESCH, J., 1972, Dechtiria nigrifasciata Wlsm. (Lep. Nepticulidae), Ein Beitrag zur Genitalmorphologie und Ökologie, in Mitt.münch.ent.Ges., 62 : 1-12.

PINKER, R., 1973, Interessante und neue Funde und Erkenntnisse für die Lepidopterenfauna der Kanaren, in Z.ArbGem.Mst.Ent., 25 (1-2) : 2-11.

GROSS, F.J., 1973, Über Gonepteryx cleopatra und G. cleobule auf Teneriffa nebst Beschreibung einer neuen Subspecies der ersten Art (Lep. Pieridae), in Ent.Z., Frank.a.M., 83 : 261-262.

KUDRNA, O., 1973, On the status of Pieris cheiranthi Hbn. (Lep. Pieridae), in Entomologist's Gaz., 24 : 299-304.

- ARENBERGER, E., 1974, Eine neue Agdistis-Art von den Kanarischen Inseln (Lep. Pterophoridae), in Beitr.naturk.Forsch.Südwdtl., 32 : 179-180.
- REHNELT, K., 1974, Gonepteryx eversi n.sp., ein neuer Zitronenfalter von den Kanarischen Inseln (Lep. Pieridae), in Ent.Z., Frankf.a.M., 84 : 51-52.
- BRAMWELL, D. & Z., 1974, Wild flowers of the Canary Islands, Stanley Thornes ed., London : 1-261.
- PINKER, R. & BACALLADO, J.-J., 1975, Catálogo de los macrolepidopteros nocturnos (Lep. Heterocera) del Archipiélago Canario, in Vieraea (1974) (1-2) : 1-8.
- PINKER, R. & BACALLADO, J.-J., 1975, Nuevas aportaciones a la fauna lepidopterologica (Lep. Heterocera) de las Islas Canarias, in Vieraea, 5 (1-2) : 120-126.
- LEESTMANS, R., 1975, Cynthia virginiensis (Drury), une nouvelle espèce pour la faune européenne (Lep. Nymphalidae), in Linneana Belgica, Pars 6 (4) : 88-96.
- KUDRNA, O., 1975, A revision of the genus Gonepteryx Leach (Lep. Pieridae), in Entomologist's Gaz. 26 : 3-37.
- KLIMESCH, J., 1975, Über neue mediterrane und kanarische Nepticuliden (Lep. Nepticulidae), in Mitt.mÜnch.ent.Ges., 65 : 1-28.
- SCHURIAN, K., 1975, Bemerkungen über Pieris cheiranthi, in Ent.Z., Frankf.a.M., 85 : 252-256.
- SCHURIAN, K., 1975, Taxonomie und Biologie der Vanessa indica vulcania (Godt., 1819) (Lep. Nymphalidae), in Atalanta, 7 : 85-88.
- ROSE, K., 1976, Lepidopterologische Beobachtungen auf La Palma (Kanarische Inseln), in Atalanta, 7 (1) : 31-34.
- GORUP, P.D., 1976, Notes and observations, Butterflies (Lepidoptera) in the Canary Islands, in Entomologist's Gaz., 27 (4) : 211.
- BACALLADO, J.-J., 1976, Biología de Cyclyrius webbianus (Brullé) (Lep. Lycaenidae) especie endemica de las Islas Canarias, in Vieraea, 6 (1) : 139-150.
- KLIMESCH, J., 1976, Beiträge zur Kenntnis der Microlepidopterenfauna des Kanarischen Archipels, in Vieraea, 6 : 191-218.
- KUNKEL, G. (leider van de serie), 1976, Biogeography and Ecology in the Canary Islands (ed. Junk, Den Haag), met bijdragen van o.a. : MACHADO, A. (Coleoptera); BACALLADO, J.-J. (Avifauna); KLEMMER, K. (Amphibia & Reptilia); SCHMID, E.; FOLLMANN, G.; BRAMWELL; KUNKEL, G.; GONZALEZ, A.; KAMMER, F. (Flora) enz.
- KÜHNERT, H., 1977, Tagfalterbeobachtungen auf den Kanaren, in Ent.Z., Frankf.a.M., 87 : 37.
- DE FREINA, J.J., 1977, Zur Systematik von Gonepteryx cleopatra (Linné, 1767) und ihrer Unterarten und die Beschreibung einer neuen Unterart, in Atalanta 8 (4) : 270-278.

- ALLCARD, H.G. & VALLETTA, A., 1978, A week of collecting in Tenerife, Canary Islands, in September 1977, in *Entomologist's Rec.J.Var.*, 90 (4) : 91-94.
- FALKOVITSCH, M.I., 1978, New species of Casebearers (Lep. Coleophoridae) collected by Dr. J. Klimesch on the Canaries and Balears, in *Ent.Obozr.*, 57 : 150-161 (in het Russisch).
- PINKER, R., 1978, Zwei neue Spanner von den Kanaren (Lep. Geometridae) Enconista tennoa n.s., Crocallis bacalladoi n.s. (VI. Kanarenbeitrag), in *NachrBl.bayer.Ent.*, 27 : 17-20.
- LEESTMANS, R., 1978, Problèmes de spéciation dans le genre Vanessa. Vanessa vulcania Godart stat.nov. et Vanessa buana Fhrst. stat.nov. bonae species (Lep. Nymphalidae), in *Linneana Belgica*, 7 (5) : 130-156.
- PINKER, R. & BACALLADO, J.J., 1978, Neue Heterocereren-Rassen aus Gomera und Fuerteventura (VIII. Beitrag), in *Z.ArbGem.Mst.Ent.*, 30 : 85-86.
- MOSBACHER, G., 1978, Wanderung des Distelfalters auf den Kanareninsel Fuerteventura, in *Atalanta* 9 (4a) : 338-344.
- CHANDLER, P.J., 1979, Flies, Bees and Butterflies on La Palma, Canary Islands, in 1976, in *Entomologist's Rec.J.Var.*, 91 (4) : 103-107; (5) : 117-121.
- FERNANDEZ VIDAL, E.H., 1979, Notas sobre Ropaloceros de las Islas Canarias con la descripción de una nueva forma de Vanessa indica vulcania Latreille & Godart I, in *Shilap*, 7 (26) : 139-142; II (27) : 203-211.
- KLIMESCH, J., 1979, Beiträge zur Kenntnis der Microlepidopteren-Fauna des Kanarischen Archipels, 2. Beitrag : Bucculatricidae, Gracillariidae, Phyllocnistidae, Lyonetiidae, in *Vieraea*, 8 (1) (1978) : 147-186.
- LEMPKE, B.J., 1979, A new form of Hymenia recurvalis (Fabricius) from the Canary Islands (Lep. Pyralidae), in *Ent.Ber.,Amst.*, 39 (1) : 15.

Verder zijn er nog een aanzienlijk aantal publikaties over paleontologie, flora en fauna (ook vele entomologische publikaties) in de jaargangen van het tijdschrift *Vieraea* (*Folia Scientiarum Biologicarum Canariensium*), te verkrijgen bij : Departamento de Botànica, Facultad de Ciencias, Universidad de La Laguna, Tenerife, Islas Canarias, España.

LEESTMANS, R. : Sint-Gillisvoorplein 4, 1060 BRUSSEL.